

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קט"ז

בערוץ "קול ברמה" במסגרת תכנית שאלות שהתקבלו בבית ההוראה בראשות מורנו הרב שליט"א

הלכות דרך ארץ בסעודה והמסתעף

אכילה ברחוב. אכילה במסעדה במדרחוב. מחלוקת הראשונים בגדר אוכל בשוק. בירור דעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך. דין אדם רגיל ודין תלמיד חכם. אברכים ובחורי ישיבות שרוצים לעשות "על האש" בפארק ציבורי. משפחה בטיול שרוצים לאכול במסעדה. אכילת ארטיק או גלידה ברחוב. שתיית מים ברחוב. לתת אוכל או שתיה למי שאינו מברך. מלצר שמגיש אוכל לחילוניים באירוע. מוכר פיצה וכדומה שנותן אוכל למי שאינו מברך. עניית "אמן" באמצע האכילה. דין "אין משיחין בשעת הסעודה" בזמננו. על מוה"ר הגאון הרב משה הלוי זצוק"ל. רמת השיעור אצל הרב זצ"ל. הריכוז ומסירות הנפש שלו בתורה.

לאכול במסעדה במדרחוב

א. שאלה: אני עובד קשה לפרנסתי, וכן אשתי עובדת עד שעה מאוחרת כל יום, כך שכמעט אין לה זמן לבשל, ולכן כאשר מגיעים אלינו אחי או גיסי וכדומה, אנחנו יוצאים לאכול במסעדה במדרחוב, האם יש איסור הלכתי לאכול במקום כזה?

תשובת הרב: ובכן, הנושא הזה הוא רחב, ולא מדברים עליו הרבה, וכדאי לדעת אותו קצת. מקור הדין, כתוב בברייתא בגמרא במסכת קידושין (דף מ' ע"ב): "האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב". וזה ביטוי לא נפוץ בדברי חז"ל. והברייתא ממשיכה: "ויש אומרים שהוא פסול לעדות". והביטוי של פסילה לעדות הוא חריף מאד, כי זה אומר שאם למשל אדם מביא עדים שהלוחם לפלוגי עשרת אלפים שקל, ואחד העדים הוא אדם שיודעים עליו שאוכל בשוק, אי אפשר לגבות את הכסף על פי עדותו של האדם הזה. או למשל בחופה וקידושין, אי אפשר לצרף אותו כעד בחופה. וההלכה נפסקה כך, וכמו שאמרו שם: אמר רב אידי בר אבין, הלכה כש אומרים. ולכן אדם האוכל בשוק הרי הוא פסול לעדות.

וצריך להבין מה כל כך חמור בזה? רש"י שם מסביר, שהסיבה שאדם לא רוצה לקבל כסף או שוחד כדי להעיד עדות שקר, מפני שהוא חושש על כבודו שאם יתפס

שהעיד שקר תמורת כסף לא יוכל להסתובב בשוק מבושה, אבל אדם שאוכל בשוק הרי הוא לא חושש לכבודו, וכיון שאין לו את החשש והבושה מאנשים, ממילא הוא יוכל לעשות כל העולה על רוחו בלי בושה.

מחלוקת הראשונים בגדר אוכל בשוק

התוספות שם (בד"ה ויש) מקשים מדברי הירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ב) שפעם רבי שמעון בנו של רבי יהודה הנשיא אכל בשוק, ראה אותו רבי מאיר ואמר לו: "אין שבח לתלמיד לאכול בשוק", ותלמיד פירושו תלמיד חכם. ואם כן משמע שזה אסור רק לתלמיד חכם ולא לכל אדם? ויש כמה תירוצים לקושיא הזאת. התוספות כתבו כמה תירוצים, יש מתרצים שפסול לעדות דוקא אם חוטף ואוכל. והכוונה שחוטף פחות משוה פרוטה. או שגזל דבר שהוא לא מקפיד עליו. ודעת רבנו אליהו שפסול לעדות זה אדם שהולך בשוק, ומבקש מהמוכר לטעום קצת מהאוכל, וכך עושה עם המוכר השני והשלישי, ולכן הוא דומה לכלב ופסול לעדות, אבל אם אוכל משלו אפילו בשוק אין בעיה בזה. ורבנו תם מפרש שהאוכל בשוק פסול לעדות דוקא כשאוכל לחם, אבל אם אוכל פרי וכיו"ב אין איסור בכך. אלו התירוצים בתוספות.

בירור דעת הרמב"ם

להלכה. אמנם מרן בבית יוסף לא הסביר את הדבר הזה, אבל כיון שהוא העתיק בשלחן ערוך את לשון הרמב"ם ושם כתוב "ההולכים ואוכלים", ממילא יש צד להקל באופן הזה.

ההכרעה למעשה בגדר אכילה בשוק

ולפי מה שאמרנו יוצא שמעיקר הדין כיון שבמסעדות אוכלים בישיבה, אפילו שהשלחנות ברחוב, מותר לאכול שם. שדוקא אדם שהולך ברחוב ואוכל תוך כדי הליכה, זה דבר בזוי ולכן פסול לעדות, אבל אם הוא יושב ברחוב בצורה מכובדת כמו במסעדה במדרחוב, מעיקר הדין מותר לאכול שם. וכך כתב גם הרב יעקב חיים סופר בספרו שלום יעקב (סוסי" כ"ה), והביא בשם הגאון הגדול הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל, שאם אדם יושב ואוכל במסעדה אפילו ברחוב, זה לא נקרא אוכל בשוק, כי הוא לא אוכל תוך כדי הליכה. וגם הרב זילברשטיין (חשוקי חמד ברכות דף נ' ע"א) כתב שאכילה על שלחנות של מסעדה שעל המדרכה, לא נחשב כאוכל בשוק, כיון שהרמב"ם כתב "ההולכים ואוכלים", ואילו כאן הם יושבים ואוכלים, ולכן אפשר להקל בזה.

ולפי זה אם מגיעה לפנינו בבית הדין שאלה אם לפסול לעדות אותם שהולכים ואוכלים במדרחוב, התשובה שהרבה פוסקים מקילים בכך, ואין לפסול אותם. אבל עם זאת אציין שזה לא מומלץ, כי התוספות לא כתבו את החילוק הזה, וגם מרן בכסף משנה לא כתב את זה. ולכן הייתי ממליץ לשואל, לאכול דוקא בתוך המסעדה בפנים, ולא על גבי המדרכה במדרחוב בכלל. (וע"ע בשו"ת חקרי הלכה חאו"ח סי' ד' באורך).

אברכים שרוצים לעשות "על האש" במקום ציבורי

ב. שאלה: בימי בין הזמנים אנחנו יוצאים כל המשפחה, ולפעמים קבוצת אברכים בני תורה מהמשפחה, ל"גן סאקר" כאן בירושלים, ועושים "על האש" ואוכלים, האם יש בעיה בזה?

תשובת הרב: ובכן, השואל הדגיש שמדובר לפעמים בקבוצת אברכים, וכאן זה חמור יותר, כי גם אם מבחינה הלכתית זה לא נקרא פסול לעדות ודומה לכלב, מכל

ובואו נראה מה דעת הרמב"ם בזה, כי בדרך כלל מרן השלחן ערוך פוסק כמותו. והנה הרמב"ם בהלכות עדות (פי"א ה"ה) כתב: הבזויים פסולים לעדות מדבריהם (כלומר מדרבנן), והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק לפני כל העם, שחשוב ככלב ואינו מקפיד עדות שקר. עד כאן. משמע שהאיסור הזה שייך בכל אדם. אבל בהלכות עדות (פ"ה ה"ב) הוא כתב: "החכם האוכל מעט זה הראוי לו (כלומר שלא ישב לאכול יותר מדי), לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו, ולא יאכל בחנות ולא בשוק, אלא לפי צורך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבריות". ומשמע דוקא תלמיד חכם, כדברי הירושלמי. ואם כן גם דברי הרמב"ם סותרים ביניהם. ומרן בכסף משנה מביא את תירוצי התוספות, וכותב שאין הכרע בדברי הרמב"ם כמו איזה תירוץ הוא נוקט להלכה. וממשיך וכותב: ועוד אפשר לומר, שהרמב"ם סובר שפסול לעדות זה דוקא כאשר אוכל בפני כל העם, אבל אם אוכל בשוק שאין עוברים בו כל העם רק מעט עוברים ושבים, אדם רגיל מותר לו לאכול שם ולא נפסל בכך לעדות. ועל זה כוונת הירושלמי שמכל מקום זה רק באדם רגיל, אבל לתלמיד חכם אין זה שבח שיאכל בצורה כזאת.

בירור דעת מרן השלחן ערוך

ומרן השלחן ערוך בחושן משפט (סימן ל"ד סי"ח) מעתיק את לשון הרמב"ם להלכה, ונראה כוונתו כמו שהוא פירש דבריו בכסף משנה. ולפי זה יוצא ש"מדרחוב" שזה מקום שיושבים ואוכלים שם כל העם, הרי שלכל אדם אין לאכול במקום כזה, אבל במקום שהוא צדדי וכדומה מותר לכל אדם לאכול שם. ורק לתלמיד חכם יימנע מלאכול גם שם. ואסייג את הדברים, אמנם בפשטות דעת מרן השלחן ערוך לחלק בין מקום של רבים שעוברים שם או מקום פינתי, וכמו שאמרנו. אבל עם זאת, בשו"ת הרב"ז (ח"א סימן כ"א) מדקדק מלשונו של הרמב"ם שכתב "האנשים שהולכים ואוכלים בשוק", משמע שכל האיסור שאוכלים תוך כדי הליכה, שזה מראה זול ביותר, אכל כאשר אדם יושב בפניה בצד על השלחן ואוכל, אפילו שהוא נמצא בשוק, אפשר להקל בזה. וגם היעב"ץ (קידושין מ' ע"ב, בהגהותיו בסוף המסכת) ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קעז אות ג) ועוד אחרונים דקדקו כך מדברי הרמב"ם

מקום הרי הרמב"ם כותב שתלמיד חכם צריך לאכול רק בביתו על שלחנו, ולא נאה לו לשבת ולאכול ברחוב בחנות או בשוק, אלא לפי צורך גדול בלבד, כדי שלא יתגנה בפני הבריות. וטעמו משום שמפורש בירושלמי שיש חומרא בתלמיד חכם יותר מעיקר ההלכה. ובאמת שלפעמים אדם יראה כמה מקומות בהלכה, שבגמרא כתוב "תלמיד חכם" ואילו הפוסקים מביאים את ההלכה לכל אדם, כי הוא מבין שאם כתובה הלכה בגמרא או בהרמב"ם לתלמיד חכם, הכוונה שהחכם חייב להיזהר בכך, והוא הדין שראוי לכל אדם שזהיר בדרכיו ובהנהגותיו להיזהר בכך. לכן לגבי אברכים בני התורה, בוודאי שאין להם לשבת ולאכול במקום פומבי כמו "גן סאקר" וכיו"ב, וכמו שכותב הרמב"ם.

אבל לפעמים המשפחה יוצאת לטיול בבין הזמנים, ובמשך יום שלם הולכים ומסתובבים ממקום למקום, וכיון שצריכים באמצע היום לשבת ולאכול כמובן, נעצרים בגינה ציבורית מסויימת ואוכלים שם, מה הדין בזה? הרמב"ם כתב: לא יאכל בחנות או בשוק, "אלא לפי צורך גדול", כדי שלא יתגנה בפני הבריות. ולכן כאשר אדם מטייל עם המשפחה במשך יום שלם, הרי זו הגדרה של "צורך גדול", כי הוא לא יכול לשבת בתענית עד הערב, ולכן אפשר לעשות את זה. אלא שמן הראוי לאכול בפינה בצד במקום שקט ולא באופן גלוי לפני כולם, שאפשר להקל בהחלט באופן כזה. והוא הדין בנסיעות פרטיות, שלפעמים אדם נמצא בנסיעה יום שלם ולא דוקא עם המשפחה שלו, והוא רעב ונכנס לחנות פיצה או פלאפל וכדומה, אמנם בוודאי שאין לאדם להתרגל בכך, אבל כאשר יש לו צורך גדול כזה, לפי דברי הרמב"ם אפשר להקל ולאכול שם. אבל צריך לאכול באופן צנוע ושקט, ולא כמו אותם שאוכלים כאשר הפנים שלהם כלפי כל הציבור, ורק צריכים שיצלמו אותם וישימו את התמונות בכיכר העיר... שזה בוודאי לא מתאים. אבל אם אדם יושב בפינה בצד ואוכל, כאשר יש צורך בכך, אפשר להקל בדבר הזה.

ויש חושבים שיש לאברכים ובחורי ישיבות "צורך נפשי" לצאת ולעשות על האש בפארק וכדומה, ואם כן זה בכלל מה שכתב הרמב"ם שמותר לצורך גדול. אבל האמת

שקשה להגדיר צורך נפשי של כל בחורי ישיבות להיתר הזה של הרמב"ם. כי היום כל דבר נחשב בעיני אנשים "צורך נפשי", כאילו כולם חולי נפש וזקוקים לבריאות, ואם לא יאכלו במסעדה ברחוב או בפארק זה איום ונורא... פעם דיברתי עם יהודי אחד שעדיין לא זוכה לשמור שבת קודש, ואמרת לי: אתה יודע מה זה שבת? זה יסוד היהדות. ענה לי: תשמע, אני לא יכול בלי סיגריות, ואם אני כבר מעשן אז למה שלא אסע באוטו ואעשה הכל. אמרת לי: ואם לא תעשן סיגריה, מה יקרה? אמר לי: כבוד הרב, אדם יכול לצאת מדעתו ולאבד שפיות הדעת, אין לי אפשרות לחיות בלי סיגריה כל רבע שעה-עשרים דקות. שאלתי אותו: פעם נסעת לחו"ל? אמר לי: כן, לפני שבועיים נסעתי לארצות הברית. שאלתי אותו: כמה זמן היתה הטיסה? אמר לי: שתיים עשרה שעות. כמה זמן חכית בנמל התעופה? אמר לי: שתיים. כמה זמן לקח לך מאז שהגעת לשדה ועד שיצאת לטיסה? אמר לי: שעה-שעה וחצי בערך. אמרת לי: סה"כ חמש עשרה-שש עשרה שעות שהיית בלי סיגריה, כי זה פשע פלילי לעשן במטוס כידוע, האם לקחת כדורים להירגע נפשית שלא תאבד את שפיות הדעת? אמר לי: אתה מבין שבמטוס זה סכנת נפשות לעשן סיגריה. אמרת לי: ובכל זאת איך לא אבדת את שפיות הדעת? אמר לי: כבוד הרב צריך להבין, זה פיקוח נפש ואי אפשר לסכן את כל נוסעי המטוס. אמרת לי: למדנו מכאן שהרוגע הנפשי ושפיות הדעת וכל הדברים האלה, הכל תלוי בהתאם למה שאנחנו מגדירים לעצמנו, ואם נגדיר שאנחנו לא מעשנים במטוס הרי אנחנו נהפכים להיות רגועים לחלוטין והכל בסדר, אבל כאשר בורא עולם אומר לנו דבר, פתאום הדברים נפרצים והכל מתבטל חלילה? לכן אי אפשר להקל בכל דבר שבחינם מחליטים לקרוא לו "רוגע נפשי". וצריך לבדוק כל נושא לגופו. והכל לפי הענין. הגמרא במסכת ברכות (דף י"א ע"א) אומרת על זה משפט חריף, היא שואלת: אדם שטבעה ספינתו בים ואבד כל רכושו, האם פטור מקריאת שמע כמו חתן שפטור בלילה הראשון? ועונה: חתן שטרוד בטרדה של מצוה זה משהו אחר, אבל טבעה ספינתו בים עליו ליישב את דעתו ולהרגיע את עצמו, ולקרוא קריאת שמע בריכוז. עד כדי כך. לכן אם אדם אוכל בצד במקום

פינתי ורחוק מכולם, הרי זה לא בכלל חנות או שוק, אבל במקום עם אנשים זה אינו ראוי לקבוצה הזאת של האברכים ובחורי הישיבות.

אכילת ארטיק או גלידה ברחוב

ג. שאלה: האם יש איסור לאכול "ארטיק" ברחובה של עיר?

תשובת הרב: זו שאלה מצויה. וזה לא ראוי. פעם שמעתי מאבא שיחיה שאביו הגאון איש מצליח זצ"ל ראה את אחד מתלמידי ישיבת כסא רחמים בתונס (הישיבה נוסדה על ידו בתונס כידוע) שאוכל גלידה או ארטיק ברחוב, וסבא שאל אותו: מותר לאכול את זה ברחוב? התלמיד כחכח בגרונו, ושאל: מה הבעיה? אמר לו הרב: זה תלוי בתירוצי התוספות במסכת קידושין (דף מ' ע"א בד"ה ויש), שהקשו שבגמרא שם כתוב שהאוכל בשוק הרי זה דומה לכלב, ואילו בירושלמי משמע שזה רק מדת חסידות ולא ראוי לתלמיד חכם, ואמרו תירוצים שונים בזה. תירוצ אחד, שדוקא אם גוזל שזה אסור מן הדין, מה שאין כן אם לא גוזל שאין בעיה בזה. ותירוצ שני של רבנו תם, שהאוכל בשוק הכוונה שאוכל סעודה של פת שזה גנאי יותר ואסור לכל אדם, אבל דבר שהוא לא פת כמו גלידה ופירות וכדומה, אין זה אסור מן הדין, רק שלא ראוי לתלמיד חכם. ולפי זה יוצא שלא ראוי לבן תורה לאכול ארטיק ברחוב. מרן השלחן ערוך (חו"מ סי' לד סי"ח הנ"ל) העתיק דברי הרמב"ם שכתב "ההולכים ואוכלים בשוק", ולא כתב מה הם אוכלים אם דוקא פת או לא. ולפי מה שאמרנו הדבר תלוי בתירוצי התוספות, ולפי זה יוצא שלא ראוי לתלמיד חכם שיאכל ארטיק בשוק. (וע"ע בתולדות איש מצליח, שנדפסו בשו"ת איש מצליח במהדורא חדשה בסוף ח"א חיו"ד, עמ' קלא).

ויש להוסיף, שהמשנה ברורה (סימן ק"ע ס"ק י"ג) מביא דברי המגן אברהם שם (סק"ז) בשם התוספות במסכת בכורות (דף מ"ד ע"ב ד"ה ואין), שאין דרך ארץ לתלמיד חכם לשתות מים בפני הרבים. וכתב: ויש אומרים שכל זה דוקא כשלא בשעת סעודה, אבל בשעת סעודה מותר אף בפני הרבים. ועל כל פנים נמצא שאדם שלא בשעת

סעודה כגון בדרך, לפי דעת המשנה ברורה לא ראוי לשתות גם מים. אמנם מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (אות ג') כותב שעכשיו נוהגים לשתות מים בפני רבים אף שלא בשעת סעודה. והביא את זה בכף החיים (אות יח). והיום אנחנו רואים לפעמים תלמיד חכם שדורש ברבים, ותוך כדי הדרשה מכחכח בגרונו ושותה מים, וזה לא בשעת סעודה. אבל מכל מקום יתכן ומסתבר שבשוק זה חמור קצת יותר. ועל כל פנים בוודאי שזה ראוי להצטרף למחלוקת הראשונים בגדר ההולכים ואוכלים בשוק, והיות שהרמב"ם לא כתב מה הם אוכלים, לכן מן הראוי שלא לאכול ארטיק תוך כדי הליכה ברחוב. ומי שצמא ורוצה להתקרר וכדומה, יעמוד בפניה בצד ויאכל מה שירצה, וימשיך בדרכו.

לתת לאכול למי שאינו מברך

ד. שאלה: אני עובד במשרדי בנק הפועלים, ואנחנו לא מקבלים קהל, ויש אוירה נחמדה בין העובדים. בדרך כלל מי שמביא עוגיות או נשנושים מכבד את החברים, ולצערי אני הדתי היחיד שם, האם אני רשאי לכבד אותם או שאני מכשיל אותם שאוכלים ללא ברכה?

תשובת הרב: השאלה הזו מתחלקת להרבה מקרים, ונתחיל דבר אחרי דבר. מרן כותב בשלחן ערוך (או"ח סימן קס"ט ס"ב): "לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך". והסיבה, משום לפני עור לא תתן מכשול. ולפי זה היות והוא הדתי היחיד שם ומי שמסביבו לא מברך על האוכל, ממילא לפי דעת מרן השלחן ערוך יש בעיה בדבר הזה. אבל כיון שהוא לא רוצה להיות חריג ושונה מכל החברים שלו, לכן באופן כזה אפשר להשתמש בקולא שכותב בשו"ת אגרות משה (ח"ה חאו"ח סימן י"ג), שכל האיסור זה דוקא כאשר נותן לו דבר מאכל, אבל אם הוא לא נותן אלא רק מרשה לו לקחת ולאכול, אין איסור בזה, ואף שהוא יכול למנוע ממנו לקחת את האוכל, בכל זאת אין איסור לפני עור לא תתן מכשול בזה. אלא שיש כאן מצות "הוכח תוכיח", אבל אם יודע שלא ישמע לתוכחתו הרי הוא פטור מזה.

ואתן דוגמא נוספת ומצויה להלכה הזאת. היום מצוי מאד שמגיע טכנאי לבית, ומצד דרך ארץ אנשים מציעים לו כוס שתיה או אפילו צלחת עוגיות וכדומה, ולפעמים אותו הטכנאי אינו שומר ואינו מברך ואינו עושה כלום, ומה עושים במקרה כזה? האמת שהרבה פעמים כאשר הטכנאי רואה שמכבדים אותו גם הוא מכבד בחזרה, ולכן אפשר לתת לו כיפה ולומר לו: תברך ברוך אתה ה' וכו', תזכה אותי באמן, וכדומה. ועל הרוב האנשים לא כאלה "אנטי דתיים", אלא אוהבים להיות נחמדים וקלים עם בני אדם, ובדרך כלל מוכנים לעשות את זה, כי אחרי הכל הם אורחים בלבד, ואלי גם מכירים את הגמרא במסכת פסחים (דף פ"ו ע"ב) "כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה", אפילו שלא למדו אותה.

אבל מה קורה כאשר האדם חושש לעשות את זה, או שהוא מכיר אותו שהוא לא רוצה לברך וכדומה? לכן כמה מגדולי ישראל הורו שיש עצה בזה, שיכול להניח בשלחן בקבוק שתיה ושתי כוסות, ולומר לו: "תמזוג לעצמך חופשי", וגם בעל הבית יקח וימזוג לעצמו שתיה, ובאופן כזה הרי רק הרשה לו להשתמש בלבד, הוא מזג לעצמו והחילוני לקח ומזג לעצמו, ולפי דברי אגרות משה שהזכרנו אפשר להקל בכך.

להגיש אוכל באירוע או במסעדה למי שאינו מברך

ה. מה הדין במלצר באירוע, ויושבים שם אנשים גלויי ראש על השלחן, שברור לנו שלא בירכו ולא נטלו ידים, האם המלצר רשאי להגיש להם את האוכל?

לכאורה זה הרבה יותר בעייתי מהמקרה הקודם, כי האדם מבקש להגיש לו אוכל והוא חייב לתת לו לאכול ממש, ומה עושים באופן כזה? מן ראש הישיבה שליט"א בהערות איש מצליח על המשנה ברורה (סימן קס"ט) כותב על זה: אין בכלל האיסור לתת למי שאינו מברך, למלצר המחלק במסעדה או בצבא לחיילים אוכל, שתפקידו הוא עושה, ואינו נותן משלו כלום, שהרי הם אוכלים הכל משלחן בעל הבית. והרב מצרף שם כמה סברות להקל, וכותב: וכבר נודעה מחלוקת הפוסקים אי לא קאי בתרי עברי דנהרא אם מותר או אסור על כל פנים

מדרבנן, ובנדון שלנו שהאוכל מצד עצמו מותר ורק הברכות הם מדרבנן, אפשר שגם האוסרים מודים דהוי תרי דרבנן, וכל שכן במלצר שהוא לא מביא משל עצמו כלום. ומוסיף, שלגבי חיילים יש עוד סברא להקל לגבי נטילת ידים.

אבל לכאורה לגבי ברכת המזון זה איסור דאורייתא? ועל זה מן שליט"א כותב: מי אמר שיאכלו כדי אכילת פרס שזה שיעור שביעה, ואפילו יתכן שלא יאכלו כזית, כי הרבה אוכלים סלטים וכדומה, ולא בטוח שיתחייבו בברכת המזון. ומביא עוד כמה סברות להקל, כמו דעת הרב בנין ציון, ועוד. ולכן למעשה הרב כותב שאפשר להקל לתת להם אוכל באירוע וכדומה.

אבל לפעמים יש בעיה גדולה יותר, בחנות פיצה וכדומה, שאדם בא ומבקש לקנות ממך אוכל, ואתה יודע שהוא מתיישב לאכול שם גלוי ראש, לא מברך ולא נוטל ידים ולא עושה כלום, מה הדין באופן כזה? התשובה, שגם בזה אפשר להקל, לפי דעת הש"ך ביורה דעה (סימן קנ"א סק"ו) שישראל מומר מותר לתת לו איסור היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא, וכאן שבדרך כלל כל אדם יכול לאכול בבית, כמה פוסקים אומרים שזה נקרא "לא קאי בתרי עברי דנהרא". ועוד סברא נוספת שכתב החזון איש ועוד, שהרי כל האיסור לתת לו הוא מפני שמכשיל אותו בעבירה, והרי כאן אם לא תתן לחילוני ההוא, ותאמר לו: "אתה לא שומר תורה ומצוות, אתה לא נוטל ידים ולא מברך, אני לא יכול לתת לך פיצה", הרי בוודאי אתה מכשיל אותו בעבירה גדולה יותר, של שנאה וקנאה ותחרות, שהוא יאמר לך: וכי דתי צריך לחיות וחילוני צריך למות?! וכי בגלל שאני לא מברך אז אני לא אוכל?! ואי אפשר להסביר לו שצריך לברך על האוכל. לכן אפשר שבזה מכשילים אותו בעבירה גדולה יותר. ולכן במצבים כאלה אפשר להקל בזה. אבל כמו שאמרנו במקרה של השאלה על אדם שנמצא בבנק, שאם יש לו אפשרות להימנע חובה עליו להימנע מזה, אבל אם יש אפשרות שאם לא יתן לו הוא יגרום לקנאה ותחרות ועוינות ושנאת

חנם מדאורייתא וכדומה, באופן כזה אין ברירה אחרת, ואפשר להקל ולתת לו לאכול מה שירצה.

עניית "אמן" באמצע האכילה

ו. שאלה: אם באמצע האכילה והלעיסה שמעתי ברכה, האם אענה אמן או לא? כי כתוב "ימלא פי תהלתך" והפה שלי עמוס במשהו אחר, וגם ההלכה "אין משיחין בשעת הסעודה"?

תשובת הרב: הנקודה הראשונה מצד מה שהגמרא במסכת ברכות (דף נ"א ע"א) אומרת שבשעה שאדם מברך צריך שהפה שלו יהיה ריק, וסמכה את זה על הפסוק "ימלא פי תהלתך", שכל הפה ריק וכולו מודה ומהלל לה'.

אבל זה לא שייך לנושא שלנו משתי סיבות: א. שם זה לגבי ברכה ולא לגבי עניית אמן. ב. גם לגבי ברכה אדם שהכניס דבר מאכל לפיו ונזכר שלא בירך, אם כאשר יוציא אותו מהפה זה ימאס ולא יוכל להכניס אותו שוב לפיו, ואם ישים אותו בפיו בצד הוא יוכל לברך, מבואר בגמרא שם שישים אותו בצד ויברך, ואף שכתוב "ימלא פי תהלתך". ובכל זאת זה רק לכתחילה, אבל בדוחק שאי אפשר שיזרוק את האוכל או שיאכל בלי לברך, לכן צריך לברך למרות שהפה מלא באוכל. אבל אצלנו לגבי עניית אמן, אם יחכה עד שיבלע הרי יעבור זמן של תוך כדי דיבור וכבר לא יוכל לענות אמן, לכן במקרה כזה בוודאי שיענה אמן, למרות שפיו מלא באוכל.

אבל מצד אין משיחין בסעודה, שמרן השלחן ערוך (סימן ק"ע ס"א) כותב "אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט", לכאורה תהיה בעיה גדולה בזה. ובכן, צריך לדעת שהפרישה (סק"א) כתב סברא גדולה בהלכה הזאת, שיתכן שדוקא בזמנם שהיו אוכלים בהסיבה, על זה נאמר שאין משיחין בשעת הסעודה, כי אם ידבר עלול להקדים קנה לושט, אבל היום שאוכלים כאשר יושבים, אין חשש שיקדים קנה לושט. ובמציאות רואים שאנשים מקילים בדבר הזה, וגם מדברים באכילה ולא קורה כלום, כי הם אוכלים בישיבה ולא בהסיבה. ורק אם אדם אוכל בשכיבה

שזה לעצמו לא בריא ומסוכן קצת, ועוד הוא מדבר באמצע האכילה שזה מסוכן ממש, אסור לעשות את זה. וכך פסקו באליה רבה (סק"א) ומאמר מרדכי (סק"א). מרן החיד"א בברכי יוסף (סק"א) הסכים אתו, והתמלא שמחה על הסברא הזאת, וכתב: אנחנו רואים רבנן קדישי שאין אף אחד שנזהר בהלכה הזאת, וזה פלא גדול, והנה הפרישה כותב סברא יפה, ומיישב את הדעת בדבר הזה. אמנם אחרי זה מרן החיד"א בעצמו חזר בו, וכתב בשו"ת ברכה (סק"א) להקשות על תירוץ הפרישה, שהרי כבר בזמן מרן השלחן ערוך לא היו אוכלים בהסיבה, ואף על פי כן הוא מעתיק את ההלכה "אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט", ונראה מזה שמרן לא מסכים לתירוץ של הפרישה. וסיים שהעולם לא נזהרים בזה. וכך כתבו כמה אחרונים להחמיר. אבל עם זאת, כמה אחרונים (אליה רבה ומאמר מרדכי) מעתיקים את תירוץ של הפרישה להלכה. בשערי תשובה (סק"א) כותב שמקילים בזה משום שדשו בזה רבים. ולכן אפילו בליל הסדר אפשר להקל. (וע"ע בכף החיים סי' ק"ע אות א, וסימן קנ"ז אות טז). ושמעתי מי שאמר שיש מקום ליישב קצת את הקושיא הזאת, כי מי שרואה בדברי מרן השלחן ערוך, כאשר הוא רואה דברי הלכה מוסכמים ולא מצא מי שחולק בהם, גם אם יש לו קושיא על כך הוא מעתיק דברי הפוסקים להלכה. ולכן כאן כיון שההלכה שאין משיחין בשעת הסעודה כתובה בגמרא במסכת תענית (דף ה' ע"ב) ובפוסקים, לכן מרן העתיק את זה להלכה. וכעין דוגמא, מרן השלחן ערוך (בסימן רס"א ס"א) מביא להלכה דעת רבנו תם במוצאי שבת, וכולנו יודעים שמוכח מדברי מרן בעצמו שלא עשה למעשה כדעת רבנו תם, ויש גם כמה סתירות לזה, וגם זה פלא גדול שהרי כל יום הוא ראה בעיניו את הכוכבים שיוצאים מוקדם, ואמר מרן ראש הישיבה שליט"א שכיון שמרן ראה דברי כמה וכמה ראשונים שכתבו כמו רבנו תם, ולא ראה מי שחולק עליו בפירוש, לכן העתיק דברי הפוסקים למרות שיש קושיות על זה. על כל פנים כאן יש קצת מקום לומר שמרן העתיק את ההלכה שאין משיחין בשעת הסעודה, אבל מצד שני אף אחד לא נזהר בדבר הזה, וכמו שמעיד מרן החיד"א שאף אחד מרבנן קדישי

נזהר בהלכה הזאת, וייתכן שהטעם כדברי הפרישה שכתב טעם יפה ליישב את הדברים האלה.

ומרן הרב עובדיה ע"ה בשו"ת יביע אומר (ח"ה סימן ט"ז בסוף התשובה), שכתב בנושא הזה ממש, לגבי אדם שהכניס אוכל לפיו ולפני שבלע שמע ברכה, ובתחילה דן אם זה נחשב הפסק והסביר שאין הפסק בזה, ובסוף הדברים דן לגבי אין משיחין בשעת הסעודה, והביא דברי הפרישה והסכים איתם להלכה ולמעשה. לכן למעשה נוהגים להקל לדבר בשעת הסעודה, וכך מנהג העולם עד ימינו. ולפי זה במקרה הזה אפשר בהחלט לענות אמן.

השיעור אצל מוה"ר הגאון הרב משה לוי זצ"ל

ז. מורי ורבי הגאון הגדול הרב משה הלוי זצ"ל, היה שקדן בצורה שאי אפשר לשער ולתאר. הוא היה יושב ומוסר לנו שיעור בעיון בישיבה, כל יום בדרך כלל בערך כשלוש שעות, משעה אחת עשרה עד השעה שתיים. השיעור היה למבחר הבחורים בישיבה, כאשר לפני זה מכינים את השיעור במשך שעות כמובן. אני זוכר שהייתי יושב עם החברותא שלי ומכין את השיעור, ואחרי שאנחנו מעמיקים ומתבוננים והופכים כל צד בסוגיא במשך כמה שעות, והחברותא אומר לי: אם הרב יקשה כך נענה לו כך, ואם הרב יקשה כך נענה כך, וכן על זו הדרך. אנחנו נכנסים לשיעור, ותוך חמש דקות הרב מפרק את כל הבנין שבנינו בסוגיא. מתחילה הרב היה מקשה קושיא, ואנחנו שכבר התכוננו היינו עונים לו עליה, והוא מקשה לנו על זה: לפי דבריך איך תענה על כך וכך? והשני מנסה לתרץ והוא דוחה אותו. וכל הבנין מתפרק. אחרי זה הרב היה בונה הכל מחדש, לאט לאט. וכן על זו הדרך בכל יום בשיעור בישיבה. הרב היה מחדד אותנו ברמות גדולות בצורה הזאת. למדתי אצלו כל יום ויום במשך חמש שנים רצופות, ובין השאר הספקנו ללמוד כל הלכות שבת וכל הלכות רבית. ואסביר, בהלכות רבית הרב לימד אותנו פרק איזהו נשך הגמרא רש"י התוספות והראשונים, עם הרי"ף נימוקי יוסף הבית יוסף שלחן ערוך והש"ך, ובמשך שמונה חודשים גמרנו הכל. ובנוסף, הרב היה עושה לנו מבחנים קשים ומורכבים, שלענות על שתי השאלות

הראשונות היו לוקחות לנו כשעה וחצי. הרב היה כותב שאלה של דוגמא, ושואל איך לפתור אותה הלכה למעשה, בין אם השאלה בגמרא ובין אם השאלה בהלכה, שתלמיד עם ספרים מסתבך לענות עליהם. ואנחנו נערים צעירים בני שבע עשרה..., והרב היה ממריץ אותנו שחייבים לענות ולהספיק הכל.

השיעור מתוק וברמה גבוהה מאד

ח. השיעור של הרב היה ברמה הגבוהה ביותר, אבל כל כך מתוק שלא היה אחד שמסוגל לוותר עליו, אלא כולם תבעו את עצמם, והגיעו לפסגות גבוהות, להיות תלמידי חכמים גדולים. כאשר הרב ע"ה נפטר, פירשתי את המשנה במסכת אבות (פ"א מ"א) "והעמידו" תלמידים הרבה, ולא כתוב ולימדו תלמידים הרבה, אלא אפשר לפרש שתעשו אותם דבר המעמיד (וזה דרך דרש). וזה מה שהרב עשה עם התלמידים. הרב היה דורש מאתנו שבסדר ההכנה נגיע לרמה הגבוהה והאדירה שהיה מביא אתו לשיעור. וכך בכל יום. זה מה שגרם להעמיד אותנו, ולהיות עומדים על עמדתנו, באופן שאף אחד לא היה מחפש שיעור קליל יותר, אלא התלמיד רוצה להיות רק בשיעור המתוק הזה, אף שהוא דורש ממנו הרבה מאד. וכל אחד היה אומר לעצמו: אני אדרוש הרבה ואעמול הרבה, ואגיע לדרגות הגבוהות האלה.

ואסביר קצת מה הרב היה דורש מאתנו. מי שידע בישיבת "כסא רחמים" לא הרב מסביר את השיעור, אלא להיפך, התלמיד קורא ומסביר את הגמרא רש"י תוספות מהרש"א הרשב"א וכל מפרש אחר, והרב רק שואל שאלות ומקשה קושיות, ועל התלמיד לענות על כל הקושיות של הרב. והרב ע"ה היה אומר לנו בלשון הזאת: "כל תלמיד שלא כיוון מעצמו לכל קושיות מהרש"א - אינו יודע ללמוד". והוא הוסיף: אמנם אם לא כיוונת לתירוצים של מהרש"א, זה לא נורא, כי כל אחד בקו החשיבה שלו, אבל אם לא הגעת לבד להרגיש בקושיית מהרש"א, הרי שאינך יודע ללמוד את הסוגיא. ולא בכל המפרשים כך אלא רק במהרש"א, שהקושיות שלו הם פשט, וידועים דברי החזון איש שמיום שעזבו את מהרש"א איבדו את הפשט והעיון. ולכן כל תלמיד אצל הרב היה חייב להרגיש

לבדו בכל הקושיות של מהרש"א. זה מה שאמר לנו הרב משה ע"ה, וזו הרמה שהיה דורש מכל אחד מאתנו.

אי אפשר להקשות עליו משום מקום בתורה

ט. פעם מורי ורבי הרב משה ע"ה הלך לדרוש בכולל "חזון עובדיה" של הרב יצחק יוסף, ודיבר בנושא מסויים שביקשו ממנו לדבר שם. הוא דיבר במשך כשעתיים. כאשר התחיל לדבר, קמו כמה והתחילו להקשות לו קושיות על הדברים. אחד הקשה לו קושיא ממסכת עבודה זרה, והרב עונה לו: תקרא את התוספות שם. השני מקשה מסוגיא במקום אחר, והרב אומר לו: תמשיך בסוגיא שהזכרת ותראה מה כתוב שם. וכל מי שהקשה מדברי המפרשים וכדומה, הרב עונה להם: תחזור שוב על הלשון, תשים לב מה אומרת המלה הזאת, במלים האלה בא לתרץ את הקושיא שלך, יש חילוק בין מה שאמרת לענייננו, וכן על זו הדרך. בהלוייה שלו, אמר הרב יצחק יוסף (שיבדל לחיים ארוכים): "לא יכולת להקשות עליו משום סוגיא, אין דבר נעלם ממך". כל דבר הוא מפרק ומתרץ, ואתה רואה שניכרים דברי אמת.

כאשר נגמר הכח - הסברות היפות ביותר

י. הריכוז של הרב כאשר היה יושב ומתרכז בדבר, היה מיוחד במינו. מי שיודע, השאלות ותשובות שלו היה בהם פן מיוחד מאד, שבדרך כלל לא היה כותב על ענין מסויים בקצרה: כך הסכימו רוב הפוסקים להקל או להחמיר וכדומה, אלא היה מלקט את כל הדעות כולם, וחייב להביא מהלך מסויים כדי ליישב את כל הסוגיות אחת לאחת, ומתרץ את כל דברי הפוסקים בענין ההוא, בחוט שני שעובר ביניהם. הרב היה אומר לנו כך: "הייתי יושב עם פתקים פתקים כאשר כל הסתירות נמצאות לפני, ואני מתבונן בריכוז שעות על גבי שעות, ולא מוצא את התשובה לכאן או לכאן". הרב יושב בשעות הקטנות של הלילה, שתיים ושלוש לפנות בוקר, ולא יכול להירדם מאהבת התורה. והוא מוסיף ואומר לנו: "באותן השעות

בלילה המח כבר נחלש, ומוחי בוער עוד יותר, אבל דוקא כאשר נגמר הכח הקב"ה מביא את הסברות היפות ביותר, מפני שבמשך היום האדם היה רענן עם כח ועכשיו הוא עייף, ובכל זאת הנשמה בוערת והוא עושה מסירות נפש עד כלות כוחותיו, הרי שבאותו הרגע נפתחים שערי שמים, והסברות היפות ביותר באו משם". זה מה שאמר הרב משה ע"ה.

ואני אומר את זה לכל בני התורה, שלפעמים בחור מרגיש קשה מאד, אם בגלל הסוגיא או בגלל המשגיח או ההורים, אבל תדע לך, שדוקא בזמן שהכי קשה בורא עולם פותח את השערים היפים ביותר. ואני אומר גם לנשים היקרות בבית, תדעו לכן, שתתפללו להקב"ה ותראו כח של תפלה, כי דוקא כאשר קשה בחיים ואת מחזיקה חזק בבורא עולם, הרי באותה שעה שערי שמים נפתחים לטובה.

הקב"ה יתן שזכותו של הרב ע"ה, תגן עלינו ועל כל ישראל, על המשפחה היקרה שלו, על הבנים שלו, ומי שלא זכה עדיין שיזכה לחופתו, במהרה בשמחה ובטוב לבב, ויזכו כולם להיות תלמידי חכמים ויראי שמים. וזכות מורנו ורבנו, גאון העולם, שר התורה והיראה, הרב משה לוי בר רחל, תעמוד לנו ולכם ולכל ישראל, אמן ואמן.

השיעור נמסר ביום ראשון ז' חשוון תשפ"א

השיעור בערוץ "קול ברמה" נמסר **מידי יום ראשון בשעה 12:00** **בצהריים**. בהנחיית ר' אשר ברדה.

עורך העלון: הרב אביחי סעדון. העלון לא הוגה ע"י מוה"ר, ונכתב ע"ד המערכת בלבד.

ניתן ליצור קשר במייל - A025606532@gmail.com

בית ההוראה פתוח 24 שעות, בטלפון: 03-5500228